
A propòsit d'una vella amistat: Salvador Espriu llegeix *La cavalcada* (1976) de David Sanahuja

per Rosa M. Delor Muns

Retret en el seu aïllament, en part voluntari en part per un lamentable oblit de la crítica, David Sanahuja forma part d'aquella generació —ara quasi mítica— que en els anys de la República va saber crear un àmbit estricte d'exigència literària. Els noms són a la ment de tots: Rosselló-Pòrcel, Joan Teixidor, Ignasi Agustí, Josep M. Boix i Selva, Lluís Casals i Garcia, Salvador Espriu, «tal com eren aleshores, quan ningú no s'hauria venut pels trenta diners d'una tardor més o menys confortable».¹

Sanahuja és el company que admira el grup de joves poetes que comencen a publicar llibres i s'apassiona, ell mateix, per la literatura. En aquelles allunyades dates comença a escriure alguns poemes que ara no vol ni recordar —«li havia dedicat uns versos a l'Hortènsia Coromines... tot plegat espantós!» La seva crítica exigència l'impedí de pensar-se a si mateix com a poeta en una edat en què la majoria no té cap inconvenient a fer-ne gala.

El seu primer llibre vindria amb la maduresa que concedeix el coneixement del nom secret, és a dir, l'amor: *L'illa sense nom* (1946), dedicat a Mercè Yll, la seva esposa. Tomàs Garcés en el breu pròleg remarcava la continuïtat de la

1. David SANAHUJA, pròleg a *El carro de l'exili* (Barcelona 1969). Joan Teixidor, des de la seva columna de «Destino» (27-XII-1969), s'hi sent alludit: «*Es muy posible que esta juventud que imaginamos ya sea distinta de la que realmente vivimos, sobre ella hemos creado una imagen ideal que nos sirve para desesperarnos o, quizás, para consolarnos [...]. Una vez más aquella Universidad de los años treinta es evocada con incontenible nostalgia. Y lo que vino después se convierte realmente en un exilio [...]. También los poemas son un testimonio de fidelidades. [...] un cierto neoromanticismo que fue muy propio de aquellos años y que el poeta cultiva con refinada elegancia.*»

l'ínia Carner-Manent.² Un llibre d'amor —assenyalarà— amb un aparent abandó ultraromàntic que no exclou el treball precís de l'orfebre en l'acurat formalisme lingüístic 1946, tot just emergia alguna veu solitària. Espriu havia publicat *Cementiri de Sinera*, donava els darrers tocs a *Les cançons d'Ariadna* i havia començat *Mrs. Death*. Certament un abisme profund separa la poesia amb tintes negres d'Espriu de la d'aquell seu company que canta la nova vida:

El llavi és carn, neguit la pell.
El mot, vençut, l'excés proclama.
Presca en el bec ens duu l'ocell
la roentor de la primera flama.³

El segon llibre de Sanahuja no es va fer esperar, *Poemes de circ* (1948), preciós objecte de bibliòfil, venia il·lustrat amb uns excel·lents gravats de Ramon Rogent, acolorits a mà per Mercè Yll segons el model que li lliurà el pintor. La lectura del nou poemari —presentat per Tomàs Garcés— es feia el desembre de 1947, al número disset del passatge Permanyer, juntament amb la lectura de *Cançons i pregàries* de Domènec Juncadella. El nombre de convidats és de seixanta, entre els quals Miquel Saperes, Frederic Alfonso i Orfila, Josep M. López Picó, Marià Manent, Fèlix Cucurull, Manuel Bertran i Oriola, Leandre Amigó, Joaquim Carreras Artau, Rosa Leveroni, Josep M. Boix i Selva, Agustí Esclasans, Ricard Permanyer, R. Aramon i Serra, Pere Bohigas, Joan Estelrich, Joan Petit i Enric Jardí.⁴

Espriu, que no assistia mai a aquesta mena d'actes, li'n feia, però, un pròleg molt literari que comença amb uns mots al·lusius: «Aquest circ arriba d'una illa sense nom...» Espriu hi projectarà —o hi desvetllarà, qui ho sap— el tema d'«El funàmbul» del llibre en què està treballant en aquell moment, *Mrs. Death*: «Escolteu el concert d'acordió, els sons que vénen de les platges del tròpic, on potser abordaran encara uns passats velers. El sent també el funàmbul, mentre llisca per la corda de la seva fam, sotjat pel tedi de les feres que aprenghen, per edat i seny, que cap bergantí no els portaria aquell verd de l'ianes que reclama llur nostàlgia.» El pròleg era escrit a Barcelona el 18 de juliol de 1948 —data significativa—, «calidoscopi on roden, sota una disciplina momentània, mirallets i traïdories de l'atzar».

Quan, al cap de vint-i-un anys de silenci, David Sanahuja publicava el seu tercer poemari, *El carro de l'exili*, Tomàs Garcés s'exclamava: «Déu faci que

2. D'una carta de Marià Manent: «... comparteixo l'opinió del prologuista quan remarca la delicadesa del contingut i la perfecció formal del seu llibre. És una poesia rica d'ímpetus i de juvenesa, amb olor de mar i miralleig de vagues llunyanies; em commou que el prologuista hagi associat el meu nom a dos dels poemes més ben cisellats del llibre, un dels quals —«la mà esdevé tan pàl·lida...»— recorda l'alada tendresa de Ben Jonson» (15-xii-1946).

3. D'una carta de Josep M. López Picó: «... homenatge al Poeta que, de bell anuvi, ha escrit aquests dos versos: "Presca en el bec ens duu l'ocell / la roentor de la primera flama". Quin bon auguri! Per molts anys» (7-xi-1946). A «El Correo Catalán» (8-i-1947) algú que signa J.P.: «Sanahuja es un poeta joven y un poeta de la tierra. Ambas cosas son muy importantes en un autor. Y si a ello unimos características tan poco comunes en los que hoy escriben poesía catalana, como son sinceridad y sensibilidad, descubriremos que el autor de "L'illa sense nom" entra de lleno y por su pie en primera fila de la lírica regional». El subratllat és meu.

4. Els noms apareixen en una llista mecanografiada que li va ser lliurada pels organitzadors.

la crítica s'adoni del valor del seu llibre. Escrigui sempre! I per molts anys!»⁵ Curiosa coincidència, Salvador Espriu també en desconfiava. Amics de sempre, condeixebles a la facultat de dret, Sanahuja li havia passat el manuscrit del nou llibre perquè l'Espriu —l'amic, però sobretot el model literari que en ell reconeixia— li'n fes una valoració:

«Estimat Sanahuja,

»He tornat a llegir el teu llibre: em trigava de veure com havia quedat. No hi he sabut descobrir cap errada. Si n'hi ha alguna, no deu tenir de segur massa importància.

»Jo no sé si els savis de Vilatrista faran o no cas de la teva poesia, ni si en sabran parlar d'una manera adequada. M'inclino a creure que no, vista la general insensibilitat, que amaga una encara més àmplia i grossa estupidesa. On són grans poetes G. F. i J. O. no hi ha gaire cosa a esperar. Però això tant se val, que diria en Teixidor. Potser un dia o un altre les coses s'adobaran i tornaran els rius a mare. Aleshores serà el moment de valorar i admirar, amb d'altres, la teva poesia excel·lentíssima.

»Aquesta és la meva creença i la meva certitud» (B., 4-XI-1969).

La crítica, però, va fer sentir la seva veu en l'article que Miquel Dolç publicava a «La Vanguardia» (28-v-1970): *Un caso de aislamiento: David Sanahuja*. Espriu se n'alegrava: «He llegit l'article d'en Dolç i l'he trobat francament bé, reflectint un autèntic i simpàtic interès i molt més sensible i elegant del to que acostuma. Em sembla que no cal que et digui com me n'he alegrat, pel treball en si mateix, per la importància del periòdic on l'han publicat i perquè contribueix a col·locar la teva poesia al molt distingit lloc que li correspon. No crec, però, que el teu camí literari et porti, almenys d'una manera primordial o preferent, a l'expressió satírica.»

La darrera frase d'Espriu alludia a la hipòtesi que Miquel Dolç aventurava davant els tres darrers poemes del llibre, «Tres comentaris al marge, amb una mica d'ira», com a inevitable sortida a *El carro de l'exili*, un llibre que semblava tancar tota possibilitat al retorn: «esperarem, si no m'enganyo, l'arribada d'un altre equipatge poètic, no menys autèntic i depurat, però de diversa natura, projectat en un futur de sàtira i ironia que explicaria una altra temporalitat, per al nostre poeta, més enllà del seu cercle d'opressió o desencant.» Som als anys en què es reclama una intencionalitat crítica a la poesia, els tres poemes satírics són magnífics, però la veu de Sanahuja es fa sentir millor en la lírica pura, en la fragilitat del vers que es diu de puntetes:

Els avets em porten
una ona discreta
de tarda.
Totes les veus mortes
incendien eres
i garbes.

5. Extret d'una carta del 16-xi-1969. També se n'admirava Avellí Artís, «Tisner», des de «Petit correu dels mots»: «Mercè Yll (Barcelona): Vam llegir d'una tirada, sense cap interrupció, l'extraordinari «Carro de l'exili». Vam llegir i rellegir. Perquè, molt sovint, vam sentir la necessitat de comunicació i cridàvem la muller i li fèiem escoltar algun dels sensorials poemes. Aquell sonet cap al final! Fem una profunda reverència a l'amic David Sanahuja! «Tele/Estel» s'honorarà a parlar-ne» («Tele/Estel», 12-xii-1969).

La copa
és buida d'esperes
i llunes malaltes.
Cap servent no gosa
desparar la taula.

Dolç s'admirava davant el que anomena «consciència de positiva felicitat» dels quaranta-dos poemes d'*El carro de l'exili*: «en aquests moments en què la dedicació al quefer estètic ens té abocats, a través dels obscurs túnels de la "poesia" visual, experimental, concreta o decorativa, a l'absolut desenfocament de les mínimes relacions humanes.» Sanahuja, doncs, aporta un nou nivell d'interpretació de la collectivitat i el fet que ell sempre s'hagi mantingut al marge dels grupuscles literaris, no l'exclou, com s'ha volgut, del context de la cultura catalana del franquisme, ans l'afirma com a veu d'un sector que no solament «existia», sinó que creia en el valor de la vida, de l'amor, i del futur. Un dels aspectes més simpàtics de Sanahuja és que té una família: orgullós dels fills, acompanyat tothora de la dona, que el coneix com ningú. Un home que no està sol perquè estima i és estimat. Aquesta és la riquesa vital que hom endevina sota la serenitat del seu vers.

Després d'*El carro de l'exili*, la veu de Sanahuja va trigar set anys, la prudència d'un cicle temporal. El nou llibre, *La cavalcada* (1976),⁶ era dividit en dues parts: «El gran cercle» i «El cercle íntim», representats a la portada dissenyada per Mercè Yll. Sanahuja hi semblava alludir als mots del crític (cercle d'opressió o desencant) per rebatre'n l'hipotètic futur. Una teoria de cercles que s'eixampla a l'infinit: el poeta té la llibertat assegurada. *La cavalcada*, com en una ocasió diria Espriu, és l'expressió de la maduresa plena d'un poeta que si bé es rebella contra un comú destí de mort, també és capaç d'acceptar-lo de manera lúcida. El resultat es prodiga en una intensa bellesa que tot sovint rebla els mots «en el blanc d'una rodella poètica i psicològica, humana».

Miquel Dolç es lamentava: «Per què, ens demanem amb desesperada perplexitat, aquest poeta, inèdit, sens dubte, per a molts, ens ha ofert amb tanta avarícia aquest radical esdeveniment de la seva veritat lírica?» Sanahuja havia anticipat la resposta en un dels seus poemes amb una mica d'ira: «Llavors, amb l'abstinència rigorosa/ de perilloses atonies líriques/el teu destí podrà ser molt més alt.» A propòsit d'*El carro de l'exili*, potser el seu llibre més important, una veu anònima des d'una gazetilla de «La Vanguardia» (16-XI-1970) avisava que el nom de David Sanahuja no podia faltar a cap antologia general en llengua catalana. Jo l'he buscat i no l'he trobat; dic mentida: sí, l'antologia de Fernando Gutiérrez, *Els contemporanis* (1947), conté dos poemes de *L'illa sense nom*. Després desapareix.

Només dos anys de silenci (!) el van perjudicar prou com perquè Triadú no l'incloués a l'antologia de 1951. Imagino que pel to de la seva lírica potser no encaixava en la fantasmàtica classificació d'«Els apareguts» del període 1939-1950. Molas i Castellet, pel tipus d'anàlisi que duen a terme, tampoc no l'inclouen a *Poesia catalana del segle XX* (1963). Quan Triadú en faci la rèplica el 1964, se'l tornarà a oblidar. Comas i Bofill i Ferro fan *Un segle de poesia catalana* (1967) on apareix tothom, en un intent de fer la farina plana, però s'obliden també de Sanahuja. El trobem, però, a les antologies de la memòria casta de Torrell de Reus, la Franciscana i la de Santes Creus, on també es compta

6. Octavi SALTOR fa un laudatori comentari de *La cavalcada* a «Poesía Hispánica», 2a. època, núm. 296 (agost 1977), ps. 8-9.

amb la col·laboració d'Espriu. És sol·licitat en el *Llibre de la Mare de Déu de Núria* (1950) que edità Tomàs Garcés i a *Les cents millors poesies catalanes* de Plaza i Janés i a l'ampliació posterior, però els textos hi són mutilats. Ben cert que David Sanahuja és un lamentable cas d'oblit cultural, per si no li'n volem dir miopia literària.

Sanahuja envia *La cavalcada* a Triadú, que li torna resposta al cap de molts mesos amb unes escarides paraules: «Us dono, doncs, les gràcies per les atencions que ara i en d'altres ocasions heu tingut amb mi i que no han tingut la resposta meua que es mereixen. Us felicito per la vostra obra tan conscient i tan íntimament sentida» (Cantonigròs, 3-ix-1977). Quan Triadú treu la seva *Poesia catalana de postguerra* (Barcelona 1985) continua sense donar la resposta que Sanahuja es mereixia. No l'esmenta per res.

L'edició de la carta que Espriu envià a David Sanahuja en havent llegit *La cavalcada* és una recuperació necessària a dos nivells: en primer lloc com un acte de justícia envers la poesia de David Sanahuja, i, en segon lloc, per la lectura i la valoració que en fa Espriu, que aporten un aspecte no gaire conegut de la seva pròpia personalitat: com llegeix, què l'interessa, com projecta les seves pròpies dèries en el text de l'altre, és a dir, com s'hi llegeix o s'hi troba a si mateix.

Barcelona, quinze de maig de mil nou-cents setanta-sis
Estimat Sanahuja:

Comença per agradar-me ja —i molt— el títol del teu nou llibre, «La Cavalcada», sense falses pistes Rilkeanes,⁷ malgrat el nom. Trobo un encert, després, la seva divisió en dues parts, la primera, El gran cercle, amb trenta-set poemes, i la segona, El cercle íntim, amb tretze, dividit el penúltim, Codicil, al seu torn, en tres parts. Com que sóc pitagòric⁸ m'encanta el nombre de cinquanta poemes —o de cinquantedos—, segons com els comptis,⁹ que integren un conjunt molt dens i molt complet. El resultat és la feliç expressió de la maduresa plena d'un poeta excel·lent i exigentíssim, d'un home pessimista i profundament bo, que es defensa contra un comú destí de mort, acceptat tanmateix amb lucidesa, rebutjat alhora amb una embridada, a estones esquerpia rebel·lia. Aquest teu càntic d'ara és sovint volgudament eixut, sobri, en algun moment fins cantellut. Però no n'exclous els vessants amables ni tampoc els tendres, d'una pudorosa emoció molt personal i autèntica, que fa venir a l'atent llegidor les llàgrimes als ulls.¹⁰ Res a dir sobre el llenguatge, molt triat i molt teu. El català, perfecte. Veig que a l'Acatament et decantes per la forma «despreciable», viva, acceptada al Moll per

7. ESPRIU es refereix a *Die Weise von Liebe un Tod des Cornet Christoph Rilke*. El disset de maig, dos dies després d'haver escrit aquesta carta, Espriu escrivia «Poltrades del vent» (A Míguel Hernández); alerta, doncs, a no buscar-hi «falses pistes rilkeanes». Espriu alludeix als coneguts versos d'Hernández, *Vientos del pueblo me llevan, / vientos del pueblo me arrastran*. ...

8. Vid J. GALÁN, *Salvador Espriu o la fidelidad a la palabra*, «La Estafeta Literaria» (15-ix-1976), p. 8, on Espriu parla de les seves «manies pitagòriques», que el preocupen tot l'estiu pel que es dedueix de la carta de maig. En aquells moments estava preparant la tercera edició de les *Obres completes/Poesia* (1977).

9. Ell mateix ha jugat amb aquest recurs a *Per a la bona gent* (1984), on el nombre dels poemes és de 54 o 56 segons com es comptin.

10. Extraordinari, aquest desconegut aspecte sentimental d'Espriu.

no, fins avui, al Fabra. No seré pas jo qui t'ho retraurà.¹¹ Ara analitzem més de prop el teu magnífic llibre.

1. «La cavalcada». Una bona obertura, d'un implacable ritme. Tal volta amb algun vestigi de balada nòrdica. Els quatre primers versos són potser els més colpidors.

[En el sembrat, llavor de vida,
alba de mort en el mirall.
La cavalcada retenia
l'instint de presa dels cavalls.]¹²

2. «Arqueòleg del record». Subratllo l'últim vers, que dóna una embranzida —comiat a la resta del poema [«d'un món partit en dos per l'enyorança»].¹³ 3. «La pietat impossible», «Perseguit sempre per la marinada del foscant implacable»: uns mots en el blanc d'una rodella poètica i psicològica, humana.¹⁴ 4. «Passen les ànimes». Un eco de la santa Companya? —el meu aplaudiment a «passen les ombres, —totes igual cap no recordada» i els dos darrers versos [«Els seus dits, arrels seques, es desclouen / en espera de l'òbol que se'ls nega»].¹⁵ 5. «El malefici». Molt bo el vers quart [«Quan la llum aprenia el seu ofici»].¹⁶ 6. «Com un amant enganyat». A recordar, per mi «em serà fàcil de donar-me per sempre».¹⁷ 7. «Ha mort pobre». Estrany anguniós, inquietador.

[Ha mort pobre,
igual al tronc que la set vincla.
Terrors de llop devoren
gaseles mal ferides.
Així tots hem de caure,
amb les ungles clavades a l'estepa.
Si les perpetuïnes entendrissin
la guarda dels llorens de bronze,
l'extremidat desesperada
allargaria dins l'abisme
la continuïtat de la recerca.
Vestits, llavors, amb sarja mal
[cenyida

pel fermall dels oprobis,
seríem el darrer seguici
de la boirosa cavalcada.
Els qui ens acomiadessin,
pescadors en l'insomni,
dirien: A la xarxa, cada dia,
trobarem l'aliment de la incertesa.
Qui sap si espai i temps han de
[confrondre's
en una prada on es descansi
sense que ens guanyi la recança
dels pobles que aprendran a rebut-
[jar-nos.]

11. Al·ludeix al poema 17: «He fet l'acatament, indigne sempre, / del marxant ...». Espriu està llegint una còpia manuscrita que Sanahuja li ha passat abans de lliurar a l'impremta el text definitiu. La paraula «despreiable» desapareixerà substituïda per «indigne».

12. Aquest primer poema podia desvetllar-li el record de la seva «Pluja d'agost» (1936). Espriu, anys enrere, n'havia cercat l'efecte rítmic en el poema «Galop» de *Les hores* (I). Atenció al mot «poltrades», que generarà, al cap de dos dies, el poema «Poltrades del vent». Es pot relacionar, també, amb el poema 32, «Els darrers bàrbars» (Cavalls negres, tan negres / com la nit ultratjada), que Espriu més endavant associa a Kafavis:

Galop

Mentre cavalques temences, camins,
poltrades de nit i de veus, solitari
cec genet oratjós, en la pau tot de sobte
caigut, no pensat ja per sempre.

El v. 2, «alba de mort en el mirall», sembla una síntesi perfecta de «Mirall fràgil» i «Rostre», també de *Les hores* (I).

13. El propi món esqueixat d'Espriu.

14. El concepte espriuà de l'home sota l'implacable esguard del Sotjador.

15. Sembla referir-se a *El monte de les ànimes* de Bécquer. Vid. *Laia* (1934), ps. 8 i 44, i també *Pluja de tardor* (1937).

16. En Espriu la idea del bé es ἀλήθεια, la que proporciona claredat.

17. El tema és el de la mort com a amada.

8. «Resa per tu». Agre, menyspreador, compassiu, pensat, complex.

[Submergeixes els dits
en el gruix del teu blat,
esvait plany d'absència
dels sembradors que peregrinen.
I resseguint la teva vasta hisenda
ens hem de partir el pa,
però no el pensament.¹⁸

En resar, de saber-ne,
fes-ho tan sols per tu.
Suplica perquè el dolmen que t'espera
no es vegi mai voltat
per agressius porxos de flames,
car el repòs només se't donarà
si el caminant remot
que en l'horitzó dels anys s'hi apropia,
vol deixar-hi, amb el seu callat respecte,
la pedra del record.]¹⁹

9. «Qui sap on». Tres estrofes esplèndides. T'hi inclines cap a la cançó sorprenent, severa.

[Una mica d'estrella
es desfà en els verdosos
estanyes que no assaonen
les bancades eixutes.
Les cobles i les trenes
han fugit d'aquest àmbit
per les noves consignes
no sé on, no sé on.

retorno, solitari,
per mortes primaveres
d'aquest mític paratge
no sé on, no sé on.²⁰

Missatger d'una raça
que per culpes incertes
arrossega el seu càstig
per la gleva infecunda,

No em parléssiu d'altives
catedrals d'alumini,
ni d'asèptiques vies
amb vehicles de plata.
Fatigat, sols voldria
confegir les ceràmiques
de mig segle,
qui sap on, qui sap on.]

10. «Un enemic?» Una meditació tan veritable com ben aprofitada al llarg del nostre estúpid pas pel món.

[Com una cobra oriental
és l'aforisme. No somric
quan assegut al meu portal
passa l'adéu horitzontal

del cos lacrat. Un enemic?
Vull defugir el greuge mot.
Hauria estat, potser, un amic
si jo l'hagués entès del tot.]

11. «La fulla estima l'arbre»: la meva envejosa admiració.

[En desertar cada presència
del nostre cercle mal tancat,
escoltarà només el càntic
reiteratiu d'un mateix salm.
Caves on dormen els monòlegs,
groga estesa de ciris apagats,
seran les laques que acolorin
la calma que m'empari fins demà.
Perquè aviat el ble que m'illumina
vacil·larà d'un lleu senyal,

blava remor dels mars inassolibles,
criada imprecisa, veu d'amic llunyà,
i fugiré dins el sospir d'un aire
que no em dirà d'on ve ni on va.

Per què lloem inconegudes
carenes que ningú no ha trepitjat?
—La fulla estima l'arbre
sense saber qui el va plantar.]²²

18. *Vid. Sota la fredor parada d'aquests ulls* (1960), meditació de la paràbola del blat i el jull, dins *Narracions* (1979), ps. 108 i ss.

19. *Ressons de «Vianant»* dins *Les hores* (II), i també d'*El caminant i el mur*. El tema és fonamental en *Esprui*.

20. Aquesta estrofa sintetitza l'eix de la poesia d'*Esprui*. També ens hi és evocada la tornada d'*«El corb»* de Poe: «*Never more, never more!*».

21. Pensava en Roselló-Pòrcel en aquest moment? *Vid. Discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres* (Barcelona 1985). Per motius polítics ambdós amics s'havien distanciat. La mort de Roselló deixà sense resoldre l'abisme de la incomprensió.

22. El motiu de l'«arbre» és un dels més estimats per *Esprui*. En aquest poema, Sanahuja expressa amb tota perfecció el caràcter mític de la poesia popular i el resol amb meravellosa simplicitat en els dos últims versos.

12. «Per la ruta del vent»: per un quintaessenciat de faules.

[L'ocell que a penes viu,
tancat a la presó de vidre,
admirta en tu l'altiu
discursejar de pensador infallible.
Li expliques que l'ortiga i l'es-
[parver
són les supremes glòries
d'un vigorós esforç primer,
origen del teu dogma.

I l'ocell, mansament,
prou voldria seguir-te
per la ruta del vent
regit pel lèxic que domines,
si una veu menys atíva en el dolor,
contrapunt de la teva,
li parlés del perdó
del pecat de ser feble.]²³

13. «Pastor que va ser ovella»: la meva impressió l'agermana al poema setè [«Ha mort pobre»] [«...Sé que et veuré de nou. Abric, bufanda,/ la prosa encallada entre les celles,/ palpant amb el bastó dels orbs les pedres/ d'un capvespre en què el glaç partirà el somni/ com la serra ja immòbil/ tallava abans la voluntat del roure».] 14. «Nàufrag»: què s'hi podria afegir perquè resultés més contundent?²⁴

[No puc estimar el llast
que hi ha a les boques farisaiques
quan uns dits sempre vells
palpen misteris.

A la deriva, sortejant
enganys d'arenes baixes,
seré naufrag d'un cel
barrat a monacals lloances
fins que la colectiva oració
no vagi unida al vostre exemple.]

15. «Alguna vegada». També com en l'anterior, tenen una particular eficàcia els dos versos finals [«totes les dones tornen a ser verges / com ho és la dansa de l'eternitat»]. 16 i 17. «Què saps tu» i «L'acatament» formen, em sembla, amb els dos anteriors [«Nàufrag» i «Alguna vegada»], com un subgrup dintre el recull. 18. «Les dones flors». Que bonic! I no pas proustià. Recorda una mica, superant-lo, algun matís —o to— de la teva poesia d'abans, d'anys enrere. És una mena de «replà» perquè el lector descansí de tanta tibant i dolorosa austeritat.

[En dir la frase més perfecta
el jade no es commou.
Destruïm averanys d'herba dolenta
i la calcida brota novament en el
[bosc.

Els caporals de l'avantguarda
miren el sud, miren el nord,
i esventen la minúscula harmonia
que implora el ritu de les dones flors.

Fullejo l'àlbum geogràfic.
Els rius que no es remunten tenen
[ponts
on dones sense pàtria,
una flor resignada en cada nom,
ofegarien les boques fumoses
que saben recitar el missal del foc.

Síl·labes blanques o rosades
que es confondran a poc a poc
sacrificades entre creus de fusta,
oci dels torsos que devora el clos.]

19. «Doctes veus m'alliçonen». Àgilment arromançat. Troballes, dintre la general excel·lència: els versos 3-6 i «fent la roca tan blanca / que s'assembla a la pau.» Allusió a Leucas, camí de l'Hades, oi?²⁵

23. Espriu també ha acudit a la falla en el poema «El corb», de *Les cançons d'Ariadna*.

24. El tema del naufragi, recurrent en Espriu. El tall del poema és inconfusiblement espriuà.

25. Sanahuja no es refereix per res a Leucas, és una projecció dels fantasmes d'Espriu. Una pista, però, que ens indica que en algun racó dels seus versos és recordat Leucas. Cf. «Hermes», dins *Les roques i el mar. El blau* (Barcelona 1984), p. 117.

[Desxifra jeroglífics
la docta autoritat.
—Cercaràs la muntanya
més alta i el cim
més afinat si et tempta
el furor dels gegants.
No neguis al gran cercle
el triomf d'una sang
que sap bé la comesa
de clavell dels punyals.

Però es desclou l'aurora
en llum de diamant,
fent la roca tan blanca
que s'assembla a la pau.
I blasmo les muralles
on clama l'estendard
de l'àguila, venjances
de lleis imperials,
en estimar la lluita
de l'insecte vexat,
autèntica semblança
del meu —del nostre— afany.]

20. «Massa tard». L'emparento amb «Qui sap on». Una espurna de Bécquer, potser? ²⁶ [«Dins l'escenari, el gris / teló de fons i l'urna / on és cendra d'espurna / l'esbós d'un paradís. / Invoco el bell esguard / i penso: És massa tard...»] 21. «Sirena sense cançó». Aquest, molt reeixit, l'associa al dotzè [«Per la ruta del vent»], sense argumentar-ho, però. ²⁷

[Argila massa feble.
Ofegada en escumes
dins els gorgs de la nit,
calladament moria.
Sirena sense estímulo
de cançó al fons del pit.

d'allí on la lluna dóna
la seva sang, tan pura,
als ametllers florits!

En el recés pensava:
—Si coneixes el cònsol
de l'ignorat país,

El foc follet erràtic
d'una òliba exaltava
fastames al pendís.
Princesa del silenci,
el seu cos renaixia
en cada mal desig.]

22 i 23. «Aquest matí» [«Si res no tinc, que resti en mi / el poltre d'or d'aquest matí»] i «El dubte» [«I expira el dubte de l'escata / a mig camí entre mar i terra.»] No tocar-hi res. Tens la grossa virtut —aquí i gairebé pertot arreu— d'enlairar-te en els versos finals. 24. «El retorn». Dels que m'agraden més.

[No miris. L'exili
fa semblar més vella
l'escorça dels troncs.
No escoltis. Són pedra
les remors que foren
servituds del doll.
Detura't. Els masos
han pagat el delme

al rígid prior.
Reposa. Les grues
s'han endut la lenta
tristesa dels bous.²⁸
No fugis.²⁹ Aquesta
és l'única pàtria
que tens en el món.]

25. «El mendicant». Del tarannà del setè [«Ha mort pobre»] i del vuitè [«Resa per tu»]. Tal vegada, però, més benigne, més líric [«Tinc un xic de llum, no gaire, / que em permet de respirar / i un casal muntat a l'aire / amb recursos de joglar. / (...) Si t'hi resignes,

26. Potser de la rima XIII, «Del salón en el ángulo oscuro». Bécquer és molt admirat per ambdós poetes.

27. No ho argumentarem: «Si una veu menys altiva en el dolor, / contrapunt de la seva, / li parlés del perdó / del pecat de ser feble.»

28. «... i retornen / de la lenta llaurada / els bous a l'establia» («El vell estimat Brueghel ho ha contat així», dins *El caminant i el mur*).

29. Potser «Evocació d'assaig de càntic en el temple», dins *El caminant*.

captaire, / és tot el que et puc donar.»] 26. «Cementiri del Père Lachaise». Em va com l'anell al dit.

[Les venes es dessagnen
en últimes follies
per filtres subterranis.
Dels penitents reductes
sorgeix en una llosa
la claredat del nimbe.
Llegeixo: «Aquí descansa
un home bo». Concises
les cinc netes paraules
del bell recordatori.
Els pacients aràcnids
laboren pluja. Imiten

transparents estructures
del no-res. Les corones
a bèl·liques proeses,
al vers, a la sonata,
són oblidats vestigis
dels grans moments efímers.
Només el clot anònim,
marcat per l'epitafi
tan curt com la més llarga
de les vides, evoca
la dignitat extrema
que pot assolir un home.]

27. «Cançó de bressol». Exactament això. Que sensible i que trista! Sí, «totes les mares ploren / quan no les veu ningú».

[La mare et parlaria,
si no t'estimés tant,
dels hermètics oracles
que per tu ha consultat.

La mare tallaria
la ingratitud dels brots
que cada pleniluni
farà sorgir en els solcs.

La mare allunyaria
del teu feble sospir
la música que arriba
del fons dels laberints.

Les mares plorarien
en veure els fills tan nus.
Totes les mares ploren
quan no les veu ningú.]

Els tres poemes següents —28-30 [«A mig camí del repòs», «Engany angèlic de rondalla», «El landó»]—, dels més importants i significatius del recull. 31. [«Què restarà?»] «a prop del balancí del mar» és molt remarcable i inoblidable troballa, en la seva sàvia senzillesa. 32. [«Els darrers bàrbars»] —33 [«Lais i l'estranger»] el grup hel·lènic— «Lais i l'estranger» un sonet antològic.³¹

Corint 1971

[Austeritat del sacerdot. Murmuri
d'un plany d'esclaus a l'hora del
[repòs.
Déus falsos. Ulls de pedra. Temple
[clos
als qui gosaven rebutjar l'auguri.

Si cal acomplir el fat, no vull reprendre
la temible recerca de l'abis,
sinó mirar el relleu de fruita tendra
que Lais ofrena al cel d'aquest país.

Servent, torna pel mar fet de mer-
[curi
a les roques esquives. El meu cos
vol respirar l'encens d'un llit de
[flors
quan la gesta de l'èxtasi s'aturi.

Servent, em moro per tornar-me cendra
del foc encès pel mite d'un somrís.]

— Has recordat una mica Kavafis, en el poema que el precedeix?
[«Els darrers bàrbars»: «Cavalls negres, tan negres / com la nit ultrat-

30. Vid. J. GALÁN (1976), p. 9: «... todavía me quedan ganas para ser bueno y también el honor artesano de saber responder de mi obra». Espriu no volia que a la llosa del seu nínxol figurés el seu nom. La família, però, va creure oportú de posar-l'hi. Ell, segurament, s'hauria estimat més l'anònim epitafi del cementiri de Père Lachaise.

31. Espriu només ha escrit un sol sonet en tota la seva obra, «Dreçat en el ponent», dins *Les cançons*.

jada. / Els bàrbars —d'ahir i d'ara— / constants en el seu odi / contra harmòniques formes, / trencaven l'ordre geomètric / de les vèrtebres, dures / com el perfecte sillogisme / d'una antiga ciència...»]— en canvi, «Els nêts de la mar» fan pensar més en Kazantzakis [«Els nêts de la mar sepulden / collars de fusta en els docs».] Aquest poema, el trenta-quatre, del propi grup, és clar, deixa l'ànim preparat per a «En la cort del rei Midas» i per a «L'arcada», en definitiva també grecs. Però afegeixes a Midas en una combinació molt hàbil, una remor o una basarda de bruixeria medieval.

[Fidel al veredict
del monarca embreixat,
vols mirar de corrompre
amb or l'eternitat.
T'adaptes al vell culte:
pel passadís estret
vas a la missa negra
que cal oir ben dret.
Un bec de garsa llima
el teu sisè sentit,

i surts de l'espectacle
un xic més envilit.
Després, amb la moneda
matisada de llot
compraràs a preu mòdic
el res que hi ha en el tot.
I el pinzell millenari,
amb pintura d'engrut,
fixarà en el retaule
la faç del nou vençut.]

37. «Com el rei nòrdic». Final adequadíssim a aquesta primera part del llibre [«Si em fos possible d'oferir / (...) En les fonts altes de l'amor, / sobre un desmai de son eterna, / el calze mític, retrobat, / fóra el meu premi».] D'un especial relleu tots els «adònics».³²

Quant a la segona part, tots els destinataris que assenyaless amb els poemes corresponents en la nota amb prosa³³ —així com també en Ferrer—,³⁴ es sentiran sens dubte (perdó: se sentiran, que l'Aramon no grinyoli) molt afalagats, emocionats i contents. «Mirarem de passar les difícils fronteres». = «No voldria deixar-te de la mà». «Descansa avui que pots.» El sonet «Rèquiem per la lluna». «Crepuscle» i «Escultura de fum», que clou tan bé i d'una manera tan nítida aquest llibre precíós. Però com no esmentar «El meu carrer» [«Fa tant de temps, que cada home / tenia un nom i un respecte. / El celobert era un pou de silenci / quan un veí agonitzava».], «La tenda» —aquella singular i tràgica botiga³⁶ [Rera el vidre ferit, la matinada / era un sepulcre ple d'ocells, / (...) —Vull un pastís fet amb la crema / antiga d'una gran bondat, / Emboliqueu-lo amb la llegenda / de qualsevol impuls fallit.] i sobretot, «Pare meu»? Aquest sol poema, aquest meravellós poema,

32. Adònic, vers que consisteix en un dàtil i un espondeu i un espondeu o troqueu.

33. Dedicatòria a la pàgina 73.

34. Josep Ferrer i Rius, advocat, i amic comú molt estimat.

35. Frase del mateix Espriu, que ara intentarà endinsar-se en el cercle íntim de Sahnahuja.

36. El poema «La tenda» és dedicat a Ricard Poch, company de la facultat de dret. Els seus pares tenien una pastisseria al xamfrà Villarroel/Diputació. En acabar la guerra civil, va ser internat en un camp de concentració, on va contraure una tuberculosi que el matà. Espriu se l'estimava molt, pel que he pogut llegir en una carta (18-VIII-1935) adreçada a Boix i Selva, on explica l'enterrament del pare d'en Poch i la impressió que li ha produït: «No sóc massa sensible, però sento moltíssim aquesta mort i la situació en què queda aquell pobre noi. També hi ha, de retop, allò de les barbes del veí. Aquests dies estimo més intensament i més *dolorosament* [sic] el meu pare. Pobre, pobre Poch! M'esgarrija la seva solitud, la seva responsabilitat.»

que honoraria el mateix Corazzini,³⁷ ja et salva per sempre —la qual cosa és, però, redundant, sobrera, perquè amb escriu, ho logres amb la teva obra sencera, la d'ahir i la d'avui, ja ho havies i ho has aconseguit.

[puja per l'escala
la remor tranquil·la
del frec estimat.
Dirà. —No em recordes?
Navego en les ones
de la teva sang.³⁸

Corro molt de pressa,
i amb mi les despulles
d'un món acabat.
En obrir la porta
només entra el gèlid
alè del replà.
El desvari inventa
negres filagarses,
brins de soledat.

Moltes gràcies per mi, i en nom de tots, per la molta i intensa bellesa³⁹ que ens tornes a prodigar. No et molestis a contestar-me, t'ho prego. Molt cordials records a la Mercè i als teus fills. Una molt forta abraçada del teu admirador i vell amic afm.

Salvador Espriu

El tretze d'octubre, en havent rebut l'edició del llibre, Espriu deia: «És imprevisible el que dirà la crítica —Ara em refereixo, és clar, als poemes, als versos—, tenint en compte, tal com ja ho vàrem comentar, l'estúpida obsessió del país per la «política», la xarona i carregosíssima «polítització» (veus? aquest mot tampoc no és encara al "Fabra") d'aquest pobre país. Però cap comentari i fins el silenci no t'han pas d'importar.»

Llevat de l'article d'Octavi Saltor,⁴⁰ el silenci de la crítica va ser notable, tan sols alguna gasetilla dispersa. David Sanahuja ara ja no escriu, la salut no li ho permet. Té encara inèdit el seu darrer recull de poemes intitulat *L'arc fràgil* (1980-82), on condensa els seus records de la guerra. Esperem que algun dia aquests versos puguin veure la llum junt amb la resta de la seva obra, que caldria que fos reeditada i valorada com cal.

ROSA M. DELOR MUNS

37. Sergio Corazzini, important poeta italià del grup dels *crepuscolari* de la primera meitat del segle XIX.

38. Fonamental la relació d'Espriu amb el seu pare. Espriu deia que li envejava a Sanahuja aquests dos darrers versos, que hauria volgut escriure ell.

39. Fa uns disset dies que ha escrit «A Pau Casals» (26-IX-76): «... al mur sense cap porta / de la llum on et guardes, / impensable bellesa ...».

40. *Vid. supra* nota 6.